

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

САВІНОВА НАТАЛІЯ АНДРІЇВНА

УДК 343.2.01[32+316.32](477)

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА
В УКРАЇНІ**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України

Науковий консультант доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Фріс Павло Львович,
Юридичний інститут Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника,
завідувач кафедри кримінального права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
Панов Микола Іванович,
Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»,
завідувач кафедри кримінального права № 2;

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
Шакун Василь Іванович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального права;

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
Туляков В'ячеслав Олексійович,
Національний університет «Одеська юридична
академія», проректор з міжнародних зв'язків,
завідувач кафедри кримінального права

Захист відбудеться « 6 » грудня 2013 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26

З дисертацією можна ознайомитись у загальній бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26

Автореферат розісланий « 4 » листопада 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття в Україні та світі відбулися складні трансформаційні процеси, пов'язані з переходом людства від індустріального до інформаційного суспільства (далі – ІС). Ключовою особливістю цього переходу є стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) та зростання значущості інформаційної складової в усіх сферах життєдіяльності людини, суспільства, держави та міжнародної спільноти.

Орієнтація суспільних інтересів на використання інформації, знань та ІКТ, виникнення якісно нових можливостей для здійснення комунікативних обмінів на глобальному, регіональному і національному рівнях потребує запровадження політико-правових заходів регулювання суспільних відносин в ІС на міжнародному і національному рівнях.

На міжнародному рівні були прийняті такі політико-правові акти, як Окінавська хартія Глобального інформаційного суспільства, підписана 22 липня 2000 р. країнами Великої вісімки, Декларація тисячоліття ООН, затверджена резолюцією 55/2 Генеральної Асамблеї ООН від 8 вересня 2000 р., і Декларація принципів ООН «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті» від 12 грудня 2003 р., які визначили основні напрями і задекларували принципи розвитку ІС у світі.

Наступним кроком у Європі було прийняття упродовж 2001–2003 рр. низки міжнародних актів, спрямованих на спільну протидію держав світу найбільш поширеним на той час злочинам у сфері інформаційних відносин. Суспільно небезпечні діяння, криміналізації яких вимагала Рада Європи на початку ХХІ ст., були описані Конвенцією Ради Європи «Про кіберзлочинність» (2001 р.) і Додатковим протоколом до неї, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи (2003 р.).

Визначений у цих міжнародних актах перелік вимог щодо криміналізації охоплював кримінально-правову протидію лише частини небезпечних посягань на суспільні відносини у сфері використання автоматизованих систем. Однак динаміка сучасної злочинності випередила запроваджену вказаними актами модель кримінально-правової протидії: під впливом розвитку комунікативних можливостей новітня злочинність вийшла за межі негативного впливу на автоматизовані системи, і, спрямовуючись на суспільні відносини майже в усіх сферах життєдіяльності держав, розпочала створювати загрози національній безпеці в інформаційній сфері, а також стабільності й сталому розвитку суспільства.

Вітчизняна історія забезпечення кримінально-правової охорони суспільних відносин в інформаційній сфері налічує майже 20 років – із доповнення 1994 року Кримінального кодексу УРСР 1960 р. статтею 198-1

«Порушення роботи автоматизованих систем» та останніх змін 2004 року до Розділу XVI Особливої частини Кримінального кодексу України 2001 р. (далі – КК України). Наявність положень Розділу XVI Особливої частини КК України забезпечує кримінально-правову охорону лише суспільних відносин у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Водночас решта загроз національній безпеці в інформаційній сфері, визначених ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України», досі поза увагою законодавця. Відповідно до цього Закону до реальних і потенційних загроз національній безпеці та стабільності у суспільстві в інформаційній сфері належать: вияви обмеження свободи слова і доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості та порнографії; комп'ютерний тероризм; намагання маніпулювання суспільною свідомістю, зокрема шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації. Однак на протидію таким суспільно небезпечним діянням заходи вітчизняної кримінально-правової політики досі не спрямовані.

Правозастосовна практика протидії злочинам у сфері інформаційних відносин, яка повністю залежна від теорії кримінального права в цій сфері та відповідної кримінально-правової політики, переважно зводиться до протидії злочинам, визначеним Розділом XVI Особливої частини КК України. При цьому, незважаючи на наявність реальних загроз життєво важливим інтересам суспільства і держави, а також непомірно велику шкоду, що завдається такими злочинами, та значну кількість постраждалих від них, ці діяння належать до злочинів невеликої та середньої тяжкості. Як доводить судова практика, більшість винних у вчиненні таких діянь звільняється від покарання з випробуванням. Це демонструє відсутність усвідомлення українськими суддями реальної небезпеки посягань на суспільні відносини в ІС. Будь-які узагальнення Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ практики застосування кримінальної відповідальності за злочини, що посягають на інформаційні відносини, досі не прийняті.

Основними дослідниками парадигми ІС, розробниками його концепцій та їх елементів є: Р. Арон, Д. Белл, Л. Карвалікс, М. Кастельс, І. Кішида, С. Круфорд, М. Купер, Й. Масуда, Ф. Махлуп, К. Мей, К. Мей, Д. Нешбіт, М. Порат, Е. Тоффлер, Ф. Уєбстер, Ф. Фукуяма, М. Хакінен, Дж. Шумпетер та ін.

Стрижневі положення кримінально-правової політики України досліджували: Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. К. Гришук, О. М. Костенко, В. О. Меркулова, А. А. Митрофанов, А. А. Музика, В. О. Навроцький, М. І. Панов, В. В. Сташис, П. Л. Фріс, В. Я. Тацій, В. О. Туляков та інші вчені.

Проблематику забезпечення кримінально-правової охорони окремих складових ІС вивчали: Д. С. Азаров, П. П. Адрушко, К. І. Беляков,

П. С. Берзін, В. М. Брижко, В. Д. Гавловський, В. І. Голубєв,
 В. П. Ємельянов, Г. В. Загіка, Є. В. Лашук, С. А. Орлов, М. М. Панов,
 А. М. Ришелюк, Б. В. Романюк, О. П. Снегірьов, В. І. Шакун,
 В. С. Цимбалюк, Я. Р. Якубовський та ін.

Аналіз теоретичних основ протидії інформаційним загрозам в Україні присвячені дослідження І. В. Арістової, Л. М. Герасіної, М. Г. Делягіна, О. П. Дзьобаня, Р. А. Калюжного, М. І. Карчевського, Б. А. Кормича, А. Ю. Кузнецова, П. С. Лук'янця, В. М. Машукова, Н. Р. Нижник, В. Г. Пилипчука, П. С. Прибутька, А. Н. Райкова, Є. Д. Скулиша, М. П. Стрельбицького, Л. А. Сергієнко, Г. Л. Смоляна, В. М. Фурашева, В. А. Чернієнка та ін.

На теоретичному рівні в Україні захищено 4 кандидатські дисертації (М. В. Карчевського, Д. С. Азарова, Н. А. Розенфельд і М. В. Плугатиря), які стосувалися характеристик окремих нових складів злочинів і Розділу XVI Особливої частини КК України, імплементації вимог міжнародних актів із цієї сфери у названий розділ. Водночас у Російській Федерації захищено понад 30 кандидатських дисертацій (Р. М. Айсанова, Р. К. Ахметшина, В. А. Бессонова, В. В. Воробйова, М. С. Гаджиєва, К. К. Грошикова, Д. В. Добровольського, А. М. Дороніна, Р. І. Дремлюги, О. О. Жмихова, В. С. Карпова, А. А. Комарова, О. М. Копирюліна, Т. М. Лопатіної, В. Ю. Максимова, М. М. Маликовцева, А. І. Малярова, О. А. Маслакової, А. В. Польшикова, І. А. Сало, С. Г. Спіріної, Т. Г. Смірної, М. В. Старічкова, О. В. Суслопарова, О. В. Толстої, А. М. Третьякова, Т. Л. Тропіної, Л. Г. Устьєва, С. І. Ушакова, С. С. Шахрая, В. М. Щепетільнікова, Д. А. Ястребова та ін.), які присвячені проблематиці кримінально-правових і кримінологічних характеристик окремих складів злочинів у цій сфері. 2013 р. в Україні захищена докторська дисертація М. В. Карчевського, присвячена дослідженню кримінально-правової охорони інформаційної безпеки з позиції охорони безпеки інформації – у межах Розділу XVI Особливої частини КК України.

Як убачається, комплексна наукова розробка політико-правових заходів забезпечення кримінально-правової охорони суспільних відносин від новітньої злочинності в ІС в Україні до цього часу не здійснювалась.

Констатуючи цю ситуацію, а також те, що суспільні відносини, притаманні ІС, нині перебувають під загрозою небезпечних інформаційних впливів, обсяг яких постійно зростає, а політико-правові заходи охорони таких відносин від суспільно небезпечних посягань не мають системного й послідовного характеру, нагальна потреба вирішення проблеми розробки кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні, що зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
 Дисертацію виконано у Львівському державному університеті внутрішніх справ

у межах комплексної теми наукових досліджень «Проблеми реформування правової системи України» на 2009–2012 і 2012–2015 роки (номери державної реєстрації 0109U007853, 0112U007492).

Обрана тема відповідає Основним засадам розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки, затверджених Законом України № 537-V від 9 січня 2007 року; завданням Національної програми інформатизації, відповідно до Закону України «Про національну програму інформатизації» № 74/98-ВР від 4 лютого 1998 року, у частині створення правових та гуманітарних засад розвитку ІС в Україні, пріоритетним напрямом розвитку науки і техніки, відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки» № 2623-III від 11 липня 2001 року.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертації полягає у розробці теоретичних і концептуальних засад кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні на основі комплексного вивчення її сучасного стану динаміки і перспектив розвитку ІС.

Для досягнення цієї мети визначено такі основні задачі:

- установити важливі для правового розуміння особливості ІС, які є основою вивчення, оцінки та удосконалення забезпечення охорони суспільних відносин засобами кримінального права;
- визначити відповідність заходів сучасної вітчизняної кримінально-правової політики тактико-стратегічним ідеям і вимогам міжнародних політико-правових актів у сфері охорони безпечного розвитку ІС;
- з'ясувати сутність забезпечення кримінально-правової охорони розвитку ІС в Україні;
- визначити ефективність сучасної вітчизняної кримінально-правової політики в частині забезпечення охорони суспільних відносин у ІС від загроз в інформаційній сфері в умовах розвитку ІС;
- охарактеризувати місце і роль кримінально-правової політики забезпечення ІС у системі політики у сфері боротьби зі злочинністю в умовах розвитку такого суспільства;
- окреслити поняття кримінально-правової політики забезпечення ІС як вектора загальної кримінально-правової політики держави, спрямованого на охорону суспільних відносин у ІС;
- визначити об'єкт, предмет, мету та провідну ідею такої політики, розробити її теоретичну модель;
- розробити основні векторні напрями і завдання цієї політики;
- встановити форми суспільно небезпечних виявів у ІС, з'ясувати причини та основні тенденції в змінах їх характеристик;
- виокремити групи суспільно небезпечних діянь, прояви яких зазнали змін, і таких, що виникли під впливом комунікативних процесів у ІС;
- запропонувати основні шляхи кримінально-правової політики щодо удосконалення забезпечення охорони суспільних відносин у ІС;

- проаналізувати і охарактеризувати основні механізми зв'язку доктрини такої політики з практикою її реалізації;
- розробити концепцію реалізації кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі формування, запровадження та реалізації кримінально-правової політики забезпечення охорони ІС в Україні.

Предмет дослідження – кримінально-правова політика забезпечення ІС в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення обраної мети та розв'язання визначених задач дослідження з позиції принципу об'єктивності юридичного пізнання у науковій роботі використано праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузях кримінально-правової політики, кримінального права, криминології, інформаційної безпеки, теорії держави і права, інформаційного права, а також філософії, економіки, психології, соціології, соціальної психології, політології та теорії комунікацій.

Під час здійснення дослідження застосовано такі загальнонаукові методи: *діалектичний* – для визначення сутності ІС та його основних складових, важливих для сприйняття наукою кримінального права та кримінально-правовою політикою забезпечення ІС; *компаративного аналізу* – для зіставлення концепцій представників різних наукових шкіл щодо феномена ІС, специфіки формування кримінально-правової політики у такому суспільстві, сутності трансформації раніше відомих злочинів і виникнення нових суспільно небезпечних посягань у ІС, з'ясування сучасного рівня ефективності кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні в цілому та на окремих її рівнях; *герменевтичний*, який уможлиблює встановлення меж інтерпретацій основних понять ІС, його ознак і складових, необхідних для сприйняття наукою кримінального права, для формування і поглиблення понятійного апарату кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні; *аналізу* – у висвітленні стану наукової проблеми та виокремлення основних тенденцій трансформації раніше відомих злочинів і виникнення нових суспільно небезпечних діянь під впливом розвитку дистанційних комунікацій; *синтезу* – для розробки доктринальних і концептуальних положень кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні та пропозицій до удосконалень КК України; *ретроспективний* та *метод історизму*, а також *порівняльно-правовий* (як спеціальний метод пізнання) – для дослідження динаміки розвитку суспільних відносин і потреби їх кримінально-правового забезпечення в умовах розвитку суспільно небезпечних посягань у ІС, аналізу та порівняння наукових і нормативних підходів щодо кримінально-правової охорони суспільних відносин у інформаційному суспільстві ІС, ретроспективного огляду та визначення напрямів актуалізації раніше відомих злочинів і виникнення нових суспільно небезпечних діянь під впливом

розвитку ІС; *формально-логічний* – задля виявлення вакууму кримінально-правової охорони суспільних відносин у ІС в Україні; *системний аналіз* і метод *моделювання* соціальних об'єктів як високоорганізованих систем, що разом із методом *екстраполяції* та *імплікації* дало змогу досягти мети дослідження у визначенні моделі кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні та формулювання Концепції кримінально-правового забезпечення розвитку ІС в Україні.

Емпіричну базу дисертаційної роботи становить аналіз документів і соціальної статистики. Вивчено матеріали понад 500 кримінальних справ і проваджень (2007–2012 рр.), використано статистичні дані Державної судової адміністрації України та МВС України щодо динаміки злочинів у ІС з 2007 до 2012 рр. Здійснено збір соціологічної інформації за допомогою методу Інтернет-опитування on-line (n = 1520), яке проведено дисертантом особисто.

Наукова новизна одержаних результатів у тому, що дисертація є першим в Україні дослідженням теоретичних і прикладних проблем кримінально-правової політики забезпечення ІС. Розроблені основи кримінально-правової політики забезпечення охорони ІС в Україні як самостійного напрямку кримінально-правової політики держави; на концептуальному рівні визначено основні засади забезпечення кримінально-правової охорони суспільних відносин в ІС, основні напрями її розвитку та реалізації. Провідною ідеєю дослідження, якій підпорядковується викладення матеріалу, є констатація того, що в умовах ІС відбувається видозміна суспільно небезпечних посягань, яка зумовлюється можливістю їх учинення з використанням дистанційних комунікацій.

Найбільш важливі результати дисертаційної роботи, що відображають її наукову новизну, такі:

вперше:

– розроблено поняття кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні як самостійного напрямку кримінально-правової політики України, під якою розуміється система стратегічних і тактичних заходів, що забезпечують належну розробку, своєчасне запровадження та ефективну реалізацію норм кримінального права, спрямованих на охорону від небезпечних посягань суспільних відносин, які здійснюються з використанням дистанційних комунікацій; розроблено теоретичну модель такої політики;

– проаналізовано основні закономірності видозміни раніше відомої злочинності та виникнення нових видів суспільно небезпечних діянь, які відбуваються під впливом розвитку інформаційних процесів. Визначено, що основною причиною таких трансформацій є можливість учинення їх з використанням дистанційних комунікацій та набуття інформацією, знаннями та ІКТ якостей ресурсів суспільства;

– аргументовано, що основною характерною рисою раніше невідомих суспільно небезпечних діянь у ІС є можливість їх вчинення новими способами, що виникають у зв'язку із розвитком комунікативних процесів – з використанням дистанційних комунікацій;

– встановлено, що під впливом розвитку комунікативних процесів низка раніше відомих злочинів трансформувалися. До групи трансформованих злочинів належать: традиційні злочини, які у ІС можуть вчинятися у спосіб використання дистанційних комунікацій, та кібернетичний тероризм – група суспільно небезпечних діянь терористичної спрямованості, які здійснюються у спосіб використання дистанційних комунікацій у кіберпросторі;

– проаналізовано механізми вчинення злочинів з використанням дистанційних комунікацій;

– доведено, що під впливом розвитку новітніх комунікативних процесів у ІС виникла низка груп нових суспільно небезпечних діянь: «кібернетичні злочини», «кібернетична інтервенція», «інформаційна експансія» та «маніпулювання свідомістю». Розкрито зміст і сформульовано поняття цих груп злочинів, проаналізовано їх характерологічні особливості. Доведено, що окреслені суспільно небезпечні діяння в ІС підлягають криміналізації;

– запропоновано перший в Україні проект нормативного акта, що пов'язує доктрину кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні з її реалізацією, – Концепція кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні, метою якої є створення умов для застосування необхідних засобів кримінального права, спрямованих на забезпечення розвитку ІС в Україні та досягнення належного рівня безпеки інформаційного простору, основних ресурсів і цінностей ІС від протиправних суспільно небезпечних посягань;

удосконалено:

– визначення поділу кримінально-правового забезпечення охорони суспільних відносин на загальне та спеціальне – кримінально-правове забезпечення розвитку ІС. Під кримінально-правовим забезпеченням охорони суспільних відносин, зважаючи на зміст ст. 1 КК України, розуміється комплекс засобів кримінального права, спрямованих на забезпечення охорони суспільних відносин від суспільно небезпечних посягань. Кримінально-правове забезпечення розвитку ІС – це комплекс засобів, передбачених законодавством про кримінальну відповідальність, спрямованих на охорону суспільних відносин, що здійснюються з використанням дистанційних комунікацій, від суспільно небезпечних посягань;

– підходи до оцінки інформаційної безпеки як мети кримінально-правової політики забезпечення ІС;

– учення про принципи кримінально-правової політики в частині додання до їх переліку принципу відповідності такої політики системі цінностей відповідного суспільства;

– учення про напрями кримінально-правової політики в частині характеристики її векторної спрямованості на розробку стратегій і тактики удосконалення її напрямку – кримінально-правової політики забезпечення ІС;

– учення про рівні кримінально-правової політики в частині аргументації доцільності її поділу на три рівні: науковий, законодавчий та правовиконавчий, а також у частині доведення необхідності запровадження на науковому рівні заходів кримінально-правового прогнозування як обов'язкової складової і окремих напрямів кримінально-правової політики, і кримінально-правової політики в цілому;

– підходи до оцінки ефективності кримінально-правової політики з позицій оцінки ефективності її відповідних рівнів: наукового; законодавчого та правовиконавчого;

– учення про феномен інформації в частині здатності інформації бути предметом комунікації – здатності бути переданою комунікатором за допомогою носіїв інформації з використанням каналів комунікації та прийнятою реципієнтом;

– визначення категорії «знання» як даних, або сукупності даних, які є результатом індивідуальної інтелектуальної творчої діяльності людини, що ґрунтуються на дослідженні нею об'єктивних зв'язків та якостей світу, спрямовані на розвиток попередньої бази знань дослідника, суспільства;

– підходи до визнання свідомості людини та суспільної свідомості як об'єктів кримінально-правової охорони на підставі аргументації визнання феномена свідомості носієм інформації, що за допомогою психіки може сприймати, трансформувати і зберігати, переробляти і передавати інформацію у зовнішній світ;

дістали подальший розвиток:

– учення про кримінально-правову політику в частині її поділу на національну зовнішню та внутрішню, кожна з яких повинна реалізовувати відповідні завдання;

– визначення міжнародної кримінально-правової політики у ІС як сформованої міжнародною спільнотою генеральної лінії, яка визначає основні напрями, цілі і засоби впливу на суспільно небезпечні вияви шляхом надання державам-учасникам відповідної міжнародної спільноти пропозицій та рекомендацій щодо формування стратегій забезпечення кримінально-правової охорони суспільних відносин в ІС;

– тлумачення завдань зовнішньої національної кримінально-правової політики як: 1) своєчасне реагування держави на вимоги міжнародної кримінально-правової політики та у разі сприйняття її вимог; 2) участь держави у кримінально-правовому прогнозуванні на міжнародному рівні; 3) ініціювання запровадження на міжнародному рівні стратегічних заходів кримінально-правової політики, визнаних державою доцільними;

– підходи до визначення дистанційної комунікації технічним засобом передавання інформації між суб'єктами на відстані за неможливості безпосереднього спілкування;

– визначення інформаційного простору як об'єкта кримінально-правової охорони, який є сукупністю дистанційних комунікацій, що здійснюються у суспільстві у межах певної юрисдикції; наведено обґрунтування його поділу на глобальний, кооперативний, національний;

– визначення інформаційної інфраструктури як об'єкта кримінально-правової охорони, який є системою владних інституцій, діяльність яких на політико-правовому і практичному рівнях спрямована на реалізацію управління сферами життєдіяльності держави та суспільства з використанням дистанційних комунікацій.

Практичне значення одержаних результатів у тому, що висновки та пропозиції дисертанта можуть бути використані у:

– законотворчій роботі – окремі пропозиції враховані Комітетом з питань науки і освіти Верховної Ради України (довідка про використання результатів дослідження № 04-22/16-1149 від 22.12.2011 р.);

– правозастосуванні – під час вирішення проблем кваліфікації злочинів, що вчиняються з використанням дистанційних комунікацій;

– науково-дослідній діяльності – задля подальшого дослідження проблем кримінально-правової політики у цілому та кримінально-правової політики забезпечення ІС, а також визначені для перспектив кримінально-правового прогнозування, стосовно удосконалення кримінально-правового забезпечення, можуть слугувати основою для подальших наукових досліджень. Окремі положення дослідження враховані у науково-дослідній роботі Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України (акт впровадження № 68/1 від 15.05.2013 р.);

– навчальному процесі – під час викладання навчальних курсів «Кримінальне право України. Загальна частина», «Кримінальне право України. Особлива частина», «Теорія/проблеми теорії кваліфікації злочинів», «Інформаційне право», «Кримінально-правова політика». Окремі положення дисертації враховані у навчальному процесі у Національній академії внутрішніх справ (довідка про впровадження № 46/6-554 від 29.05.2012 р.), а також у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника (акт впровадження від 18.04.2013 р.);

– вихованні правосвідомості та правової культури населення – у процесі формування правових знань і навичок в усіх категоріях населення, які беруть участь в утворенні, використанні та споживанні дистанційних комунікацій.

Особистий внесок здобувача в опублікованих у співавторстві статтях становлять власні теоретичні розробки в частині аналізу основних напрямів кримінально-правової політики щодо імплементації в Україні

основних положень Конвенції Ради Європи «Про кіберзлочинність» (2001 р.) і Додаткового протоколу до неї (2003 р.) (70%); аналізу та розробки теоретичних проблем, які впливають на відображення у вітчизняному законодавстві України основних положень указаних вище актів Ради Європи, які стосуються окремих питань кваліфікації злочинів і криміналізації суспільно небезпечних діянь в умовах розвитку ІС (70%); розробки підходів до визначення предмета злочину в умовах розвитку ІС (80%); визначення основних чинників юридичного аналізу ефективності законодавства, а також окремих норм КК України (50%).

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційної роботи оприлюднені на: 1) міжнародних науково-практичних конференціях «Шості осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 26–27 жовтня 2007 р.); «Захист прав людини на сучасному етапі» (м. Київ, 7 грудня 2007 р.); «Политико-правовые основы предпринимательства в России» (м. Саратов, 2–3 липня 2007 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права та кримінології» (м. Донецьк, 24 квітня 2009 р.); «Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов» (м. Київ, 4 грудня 2009 р.); «Розвиток держави і права в сучасних умовах: досвід, реалії, перспективи» (м. Луганськ, 15 квітня – 31 липня 2010 р.); «Стан та удосконалення безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем» (м. Миколаїв, 15–17 вересня 2010 р.); «Кримінально-правова наука в умовах сучасних трансформаційних відносин» (м. Херсон, 4–5 листопада 2010 р.); «Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права» (м. Луганськ, 20–21 травня 2011 р.); 2) міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Розвиток держави і права в сучасних умовах: досвід, реалії, перспективи» (<http://jurlugansk.ucoz.org>, 15 квітня – 11 липня 2010 р.); 3) міжнародній конференції «Актуальні питання вдосконалення національного законодавства України у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму» (м. Київ, 18 грудня 2008 р.); 4) II міжнародному форумі «Євроатлантичне майбутнє України» (м. Київ, 2–4 червня 2008 р.); 5) міжнародній програмі ACTR/ACCELS (American Councils) «Верховенство права» фіналістів програми «Відкритий світ» («Open World») (США, округ Колумбія, м. Вашингтон, 11–12 жовтня 2007 р.; штат Канзас, м. Вічита, 13–23 жовтня 2007 р.); 6) всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Проблеми становлення і розвитку конституційної держави в Україні» (м. Хмельницький, 14–15 березня 2008 р.); «Громадянське суспільство в Україні: проблеми формування та перспективи розвитку» (м. Полтава, 23–24 травня 2008 р.); «Політика у сфері боротьби зі злочинністю» (м. Івано-Франківськ, 1–2 березня 2013 р.); 7) III всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Філософські, методологічні й психологічні проблеми права» (м. Київ, 23 квітня 2010 р.); 8) науково-практичних конференціях

«Децентралізація державного управління та розвиток місцевого самоврядування в контексті європейської практики» (м. Луцьк, 2–3 жовтня 2008 р.); «Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні» (м. Івано-Франківськ, 28 листопада 2008 р.); 9) науково-практичному семінарі «Законодавча регламентація захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина» (м. Чернігів, 14 травня 2008 р.); 10) круглому столі «Проблеми кодифікації інформаційного законодавства України» (м. Київ, 4 червня 2009 р.).

Основні положення дослідження доповідалися дисертантом на засіданні Вченої ради Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України спільно з координаційним бюро з проблем кримінального права відділення кримінально-правових наук НАПрН України (м. Харків, 23 травня 2012 р.).

Публікації. За результатами дослідження дисертантом підготовлено та опубліковано 2 індивідуальні монографії, 5 розділів у колективній монографії, 1 науково-методичний посібник, 20 наукових статей у фахових виданнях України, 3 – у наукових періодичних виданнях інших держав, 18 публікацій апробаційного характеру та 10 інших, що додатково висвітлюють результати дисертації.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, що охоплюють чотирнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 509 сторінок, з яких основний текст – 376 сторінок, список використаних джерел (665 найменувань) розміщений на 81 сторінці та додатки – на 52 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** дисертації обґрунтовано актуальність теми, розкрито її зв'язок із науковими програмами і планами, визначено мету і задачі дослідження, його об'єкт, предмет і методи, окреслено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведені дані щодо апробації результатів дослідження і кількість публікацій.

Розділ 1 «Методологічні основи дослідження кримінально-правової політики забезпечення інформаційного суспільства» складається з чотирьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Методологія дослідження кримінально-правової політики забезпечення інформаційного суспільства в Україні»* окреслено коло суспільних відносин відповідно до об'єкта та предмета дослідження, визначено методи здійснення дослідження відповідно до визначених завдань, розроблено методику виконання дисертації.

Визначено основні підходи до розуміння кримінально-правового забезпечення, на підставі аналізу яких сформульовано авторське визначення

його як розробки і запровадження визначених кримінально-правовою політикою і об'єктивованих у нормах кримінального права заходів забезпечення охорони суспільних відносин від злочинних посягань.

У підрозділі 1.2 «Інформаційне суспільство» як об'єкт кримінально-правового забезпечення: *поняття та складові елементи*» на основі комплексного аналізу з позиції філософських, соціально-психологічних, економічних і політологічних теорій з'ясовано сутність феномена «інформаційне суспільство», визначено його основні ознаки та складові, важливі для правового сприйняття.

Основою дослідження сутності ІС обрано погляди Д. Белла, М. Кастельса та Е. Тоффлера, які, аналізуючи перетворення розвинутого постіндустріального суспільства, визнали виникнення нової ери – ІС. Як і попередні типи суспільних формацій, ІС утворюється через умовний шар суспільних відносин, поряд із суспільними відносинами, характерними для попередніх формацій – аграрного, індустріального та постіндустріального суспільств.

До ознак ІС належать причини консолідації у ньому: визнання інформації, знань та ІКТ ресурсами ІС; виникнення та постійне удосконалення можливостей дистанційних комунікацій на базі ІКТ; актуалізація ролі спілкування як однієї з природних потреб людини, через можливість здійснення її фактично без обмежень у просторі; піднесення свідомості людини та суспільної свідомості на рівень цінностей у суспільстві; можливість здійснення масових інформаційних (зокрема медійних) впливів на свідомість окремої людини та суспільну свідомість.

Складовими елементами ІС, важливими для сприйняття цього феномена на рівні правової науки, є його ресурси й цінності. *Ресурсами* є предмети, з приводу яких у ІС виникають суспільні відносини, або ж виступають технічними засобами здійснення таких відносин.

Цінності ІС мотивують суб'єктів на вчинення суспільних відносин із приводу його ресурсів. Важливою для правової оцінки особливістю суспільних відносин у ІС є можливість їх учинення з використанням технічних засобів, якими надається можливість учинення суспільних відносин на відстані та/або без безпосередньої комунікації. ІС становить умовний шар суспільних відносин, у якому останні можуть вчинятися з використанням дистанційних комунікацій.

У ІС відбувається консолідація з приводу використання його ресурсів: інформації, знань та ІКТ. Унаслідок таких суспільно-економічних перетворень підвищується цінність *спілкування, свідомості, інформаційної інфраструктури та інформаційного простору*, які стають більш уразливими від можливості здійснення на них позитивних і негативних впливів, які вчиняються з використанням дистанційних комунікацій.

З'ясовано сутність понять «інформація», «ІКТ», «знання», «дистанційна комунікація», «інформаційна інфраструктура» та «інформаційний простір».

Визначено їх значущість із позицій визнання потреби людини у спілкуванні в умовах ІС.

Ресурсами ІС є інформація, знання та ІКТ, які в умовах ІС потребують кримінально-правової охорони.

Поряд із ресурсами ІС, в умовах його розвитку забезпечення кримінально-правової охорони потребують також *цінності* ІС як позитивні явища, що мотивують учасників до суспільних відносин: потреба у спілкуванні, суспільна та індивідуальна свідомість, дистанційні комунікації, інформаційний простір та інформаційна інфраструктура держави.

В умовах розвитку ІС правовій науці необхідно визнати *потребу людини у спілкуванні* суспільною цінністю, гарантованим правом поряд із правом на життя, особисту недоторканість, свободи пересування тощо, застосувавши всі необхідні правові заходи щодо інституціалізації такого явища, гарантування та забезпечення його безпеки.

З позицій розуміння потреби людини на спілкування, явище комунікації як процес обміну інформацією між суб'єктами в процесі спілкування має розумітися у праві як вид суспільних відносин.

Свідомість людини у комунікації є носієм інформації, оскільки саме свідомістю інформація може сприйматися, трансформуватися, зберігатися і передаватися назовні за допомогою механізмів психіки, а остання, своєю чергою, становить канал комунікації. Саме свідомість людини, а також суспільна свідомість зазнають інформаційних впливів, можливість учинення яких зростає у ІС.

З метою визначення технічної складової комунікації, яка в умовах ІС здійснюється з використанням ІКТ на відстані за відсутності безпосереднього контакту, може поширюватися на необмежену кількість реципієнтів, запропоновано увести термін «*дистанційна комунікація*». Під *дистанційною комунікацією* слід розуміти технічний засіб, використання якого надає можливість здійснення спілкування на відстані та/або без безпосередньої комунікації. У ІС вона виступає технічним засобом здійснення суспільних відносин.

Сукупність дистанційних комунікацій у межах певної юрисдикції утворює *інформаційний простір*.

Сукупність дистанційних комунікацій, які забезпечують функціонування важливих сфер життєдіяльності держави і суспільства, утворює *інформаційну інфраструктуру держави*.

Відсутність забезпечення державою кримінально-правової охорони суспільних відносин, які виникають із приводу використання ресурсів і цінностей ІС, провокує виникнення суспільно небезпечних діянь, спрямованих на такі відносини.

Однією з важливіших причин виникнення та актуалізації суспільно небезпечних посягань на основні ресурси й цінності ІС є відсутність в Україні

концепції цілеспрямованої протидії таким посяганням. Таку систему має утворити кримінально-правова політика забезпечення ІС в Україні, спрямована на охорону від таких посягань суспільних відносин.

Кримінально-правову політику забезпечення ІС повинен утворювати комплекс заходів, спрямованих на забезпечення охорони від суспільно небезпечних посягань суспільних відносин, які виникають з приводу ресурсів і цінностей ІС.

У підрозділі 1.3 «Нормативні основи забезпечення безпеки інформаційного суспільства» проаналізовано основні напрями світової та європейської міжнародної кримінально-правової політики забезпечення ІС.

Міжнародна кримінально-правова політика забезпечення безпеки ІС, яка запроваджується рішеннями Ради Європи, спрямована насамперед на забезпечення безпеки європейського кіберпростору від суспільно небезпечних посягань, які можуть вчинятися з використанням ІКТ, комп'ютерних мереж, зокрема Інтернет (Конвенція Ради Європи «Про кіберзлочинність» 2001 р. і Додатковий протокол до неї 2003 р.), однак вона не зводиться до виключно забезпечення безпеки інформації та автоматизованих систем. У Резолюції РЄ «Як запобігти кіберзлочинності проти державних установ у державах-членах та державах-спостерігачах Ради Європи?» (2007 р.) зазначено, що всім державам загрожує застосування проти них комп'ютерних технологій зі злочинною метою, що спонукає до негайного зосередження зусиль на спільній розробці ефективної системи заходів і засобів міжнародного захисту та реагування.

Нормативною основою формування ІС у світі визнані Окінавська хартія Глобального інформаційного суспільства (2000 р.), Декларація тисячоліття ООН (2000 р.) та Женевська Декларація ООН принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті» (2003 р.).

Ідеї зазначених актів повною мірою реалізовані європейськими міжнародними політиками, які упродовж останніх 20 років спрямовані на розвиток або упорядкування чи уніфікацію певного правового регулювання різних сфер суспільних відносин, з урахуванням можливості здійснення таких відносин у ІС із використанням ІКТ. До таких актів належать близько 120 документів, серед яких: Конвенція Ради Європи стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру (1981 р.); Директива Європейського парламенту і Ради ЄС про захист осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних (1995 р.); Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС про правовий захист баз даних (1996 р.); Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС про спільну базу для загальних дозволів та індивідуальних ліцензій в сфері телекомунікаційних послуг (1997 р.); Директива Ради ЄС стосовно обробки даних і захисту права на невтручання у особисте життя у телекомунікаційному просторі (1997 р.); Директива

Європейського Парламенту та Ради ЄС про відкриття і ведення діяльності установ-емітентів електронних грошей, а також здійснення розумного нагляду за цією діяльністю (2000 р.) та низка інших актів.

Отже, суспільні відносини, притаманні ІС, не зосереджуються в межах використання автоматизованих систем: вони значно ширші, пов'язані з усіма сферами суспільних відносин, які здійснюються з використанням дистанційних комунікацій. Відтак політико-правове забезпечення кримінально-правової охорони всіх суспільних відносин, що здійснюються з використанням дистанційних комунікацій у ІС в Україні, є необхідністю.

У підрозділі 1.4 «Кримінально-правова оцінка дефініцій у сфері забезпечення інформаційного суспільства» розглянуто основні ресурси та цінності ІС як категорії кримінального права.

До об'єкта кримінально-правової охорони у ІС належать суспільні відносини, які здійснюються з використанням дистанційних комунікацій. До таких належать суспільні відносини у сферах безпеки спілкування, суспільної та індивідуальної свідомості, інформаційного простору, інформаційної інфраструктури.

У ІС інформація, знання і ІКТ можуть бути предметом злочину у разі, коли безпосередньо на них спрямований злочинний вплив. Вони також можуть виступати як знаряддя або засоби учинення злочину тоді, коли відповідно за характером призначення саме ними завдається шкода відповідному об'єкту злочину, або коли вони застосовуються для вчинення злочину.

У разі спрямування на свідомість людини небезпечних комунікативних впливів, які характеризуються суспільною небезпечністю, свідомість людини повинна визнаватися предметом злочину. Але вона може також використовуватися як знаряддя або засіб учинення злочину, у разі впливу на свідомість як проміжної дії з метою подальшого використання людини у вчиненні злочину.

Дистанційна комунікація в умовах ІС може виступати предметом, засобом або знаряддям учинення суспільно небезпечного діяння.

Розділ 2 «Стан кримінально-правової політики забезпечення інформаційного суспільства в Україні: структурні характеристики та ефективність» складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Сутність і призначення кримінально-правової політики забезпечення інформаційного суспільства в Україні в умовах глобалізації» розкрито основні підходи до окреслення місця й ролі такої політики у сфері боротьби зі злочинністю та у загальній кримінально-правовій політиці держави.

Сучасна політика у сфері боротьби зі злочинністю – це комплекс політико-правових заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю усіма наявними у арсеналі держави політичними заходами і правовими засобами з огляду на основні характеристики суспільства, у якому така політика

застосовується. У ІС політика у сфері боротьби зі злочинністю спрямовує кримінально-правову політику забезпечення ІС, яка відображається у кримінально-правовому забезпеченні охорони відповідних суспільних відносин.

Як і кримінально-правова політика у цілому, кримінально-правова політика забезпечення ІС в Україні поширюється на коло найважливіших суспільних відносин у державі з огляду на всі традиційні напрями, але її вектори повинні супроводжувати такі напрями, формуватися з позицій усвідомлення виникнення в ІС нових можливостей вчинення раніше відомих злочинів із використанням дистанційних комунікацій та виникнення нових суспільно небезпечних діянь, невідомих раніше.

Вектори кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні мають бути спрямовані на системне відображення у Законі про кримінальну відповідальність міжнародних вимог і національних потреб убезпечення національного інформаційного простору, безпеки інформаційної інфраструктури держави, дистанційних комунікацій, а також суспільної свідомості від суспільно небезпечних діянь у ІС.

У підрозділі 2.2 *«Поняття, рівні та принципи кримінально-правової політики забезпечення інформаційного суспільства в Україні»* розкрито сутність основних чинників відповідної політики як специфічного напрямку загальної кримінально-правової політики держави.

Національна кримінально-правова політика забезпечення ІС в Україні перебуває у сфері зовнішньої і внутрішньої політики нашої держави, яка спрямовує кримінально-правове забезпечення охорони суспільних відносин, що здійснюються з використанням дистанційних комунікацій від суспільно небезпечних посягань.

Кримінально-правова політика забезпечення ІС здійснюється на трьох рівнях: 1) науковому; 2) законодавчому; 3) правовиконавчому, послідовно відображаючи у них вектори такої політики.

Науковий рівень цієї політики обов'язково повинен охоплювати заходи кримінально-правового прогнозування, результати яких повинні виступати основою удосконалення наукового рівня такої політики. *Під кримінально-правовим прогнозуванням* доцільно розуміти комплекс наукових та інших аналітичних заходів, спрямованих на удосконалення відповідних напрямів кримінально-правової політики, зокрема забезпечення належної кримінально-правової охорони суспільних відносин від суспільно небезпечних посягань в умовах динаміки суспільства, розвитку держави, змін законодавства та інших факторів.

Система принципів кримінально-правової політики забезпечення ІС, підпорядковуючись принципам загальної кримінально-правової політики, має обов'язково діяти у руслі принципу врахування системи цінностей суспільства, у якому вона діє. Така політика повинна діяти в дусі розуміння соціальної

цінності дистанційних комунікацій, а також безпеки інформаційного простору, інформаційної інфраструктури та суспільної свідомості.

У підрозділі 2.3 «*Безпека інформаційного простору як мета кримінально-правової політики забезпечення інформаційного суспільства в Україні*» доведено, що кримінально-правова політика забезпечення ІС від суспільно небезпечних посягань на суспільні відносини, які здійснюються з використанням дистанційних комунікацій, повинна спрямовуватися на досягнення обраної мети – забезпечення стану інформаційної безпеки.

З позицій кримінально-правової політики, *інформаційна безпека* повинна характеризуватися як стан захищеності дистанційних комунікацій, з використанням яких здійснюються суспільні відносини у ІС, а також інформаційного простору, інформаційної інфраструктури та суспільної свідомості від суспільно небезпечних діянь. До кола таких діянь слід відносити загрози національній безпеці в інформаційній сфері.

У підрозділі 2.4 «*Основні завдання кримінально-правової політики забезпечення інформаційного суспільства в Україні*», з урахуванням сформованих векторів і дотримуючись системи принципів, розкрито сутність завдань кримінально-правової політики забезпечення ІС у дійсному часі та в перспективі.

До завдань національної кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні слід відносити: забезпечення здійснення кримінально-правового прогнозування та урахування його результатів під час удосконалення кримінально-правового забезпечення охорони суспільних відносин, що здійснюються з використанням дистанційних комунікацій; криміналізацію діянь, суспільна небезпечність яких виникла або актуалізувалася в умовах розвитку ІС, за наявності соціальної зумовленості криміналізації, виявленої кримінально-правовим прогнозуванням; тлумачення положень КК України, якими забезпечується притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні раніше відомих (традиційних) злочинів із використанням дистанційних комунікацій; ефективна реалізація положень КК України в частині кримінального переслідування за злочинні посягання на суспільні відносини, які здійснюються з використанням дистанційних комунікацій; надання на міжнародному рівні пропозицій із запровадження напрацювань держави щодо ефективної реалізації стратегій та норм, спрямованих на удосконалення кримінально-правового забезпечення охорони суспільних відносин у ІС.

У підрозділі 2.5 «*Ефективність забезпечення кримінально-правової охорони інформаційного суспільства в Україні*» досліджено ефективність заходів усіх рівнів кримінально-правової політики в частині забезпечення кримінально-правової охорони суспільних відносин ІС.

Оскільки всі рівні кримінально-правової політики забезпечення ІС взаємозалежні, в цілому спостерігається ланцюг недоліків, які до цього часу

не дають можливості розвинути ефективній політиці у цій сфері. Ефективність наукового рівня в частині формування доктрини такої політики обмежена, оскільки досі безпека інформаційного простору, свідомості населення та дистанційних комунікацій не сприймалися як сфера впливу кримінально-правової охорони через те, що інформаційна безпека до останнього часу сприймалася у кримінальному праві як переважно безпека інформації. В цілому досі доктрина і концепція кримінально-правового забезпечення охорони суспільних відносин, характерних для ІС, в державі обмежувалася формуванням заходів протидії злочинам у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (Розділ XVI Особливої частини КК України).

Законодавчий рівень кримінально-правової політики забезпечення ІС формувався через імплементацію до КК вимог міжнародної політики. Цей рівень демонструє наявність кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, кримінальна відповідальність за посягання на які передбачена у статтях 361–363-1 КК України. Водночас на цьому рівні політики не вживаються заходи щодо забезпечення кримінально-правової охорони суспільних відносин від визначених на рівні Закону України «Про основи національної безпеки» інформаційних загроз національній безпеці, а також інших суспільних відносин, що здійснюються з використанням дистанційних комунікацій.

Відповідно правовиконавчий рівень і у частині застосування положень КК України, і в частині формування правосвідомості населення, повністю спираючись на науковий та законодавчий рівні, ефективний щодо реалізації положень Розділу XVI Особливої частини КК України. На решту суспільних відносин, що здійснюються з використанням дистанційних комунікацій, він поширюватися не може через відсутність для цього нормативних підстав.

Запропоновано заходи щодо підвищення ефективності кожного з рівнів і кримінально-правової політики забезпечення ІС в цілому, які повною мірою відображені у розробленому проекті Концепції кримінально-правового забезпечення розвитку ІС в Україні.

Розділ 3 «Визначення соціальної зумовленості криміналізації як основний напрям удосконалення кримінально-правової політики забезпечення інформаційного суспільства в Україні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Соціальна зумовленість криміналізації у інформаційному суспільстві як основа формування заходів кримінально-правової політики» вивчено стан сучасного поширення та уразливості населення від нових суспільно небезпечних діянь, які виникли у ІС, або спосіб учинення яких змінився.

На основі моніторингу статистичних даних, інформаційних і наукових повідомлень визначено, що в умовах розвитку ІС виникає низка суспільно небезпечних діянь, які завдають шкоди суспільним відносинам, що здійснюються з використанням дистанційних комунікацій. Такі дані підтверджуються результатами соціологічного опитування 1520 громадян України, Російської Федерації, США, Канади, Ізраїлю та інших країн, які були отримані під час проведення Інтернет-опитування (on-line опитування).

Доведено, що підставами криміналізації суспільно небезпечних діянь, що виникли або трансформувалися під впливом можливостей комунікативних процесів, повинні бути: соціальна зумовленість криміналізації таких діянь на підставі відповідних висновків, досліджень у межах вітчизняного кримінально-правового прогнозування; визнання необхідності криміналізації діянь актами міжнародної кримінально-правової політики забезпечення ІС, ратифікованих Україною.

У підрозділі 3.2 «Трансформація окремих традиційних злочинів під впливом розвитку комунікативних процесів» досліджено особливості видозмін раніше відомих злочинів, які змінилися під впливом можливостей сучасних комунікативних процесів, або набули можливостей вчинення з використанням дистанційних комунікацій.

Вчинення суспільно небезпечного діяння з використанням дистанційних комунікацій доцільно визначати як вчинене «у спосіб використання дистанційних комунікацій», адже характеризує типове використання засобу вчинення злочину під час скоєння суспільно небезпечного діяння.

До суспільно небезпечних діянь, що трансформувалися під впливом розвитку ІС, належать безпосередньо діяння, які охоплюються окремими складами раніше відомих злочинів, а також злочини терористичної спрямованості, що вчиняються у спосіб використання дистанційних комунікацій.

Безпосередньо *трансформовані* – це раніше відомі злочини, які в умовах нових комунікативних можливостей можуть учинятися з використанням дистанційних комунікацій. До таких належать злочини, які можуть скоюватися у спосіб використання дистанційних комунікацій, якщо:

1) *предметом або засобом учинення злочину*, зокрема альтернативними, є *інформація*. Наприклад, до таких діянь належать передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю (ч. 1 ст. 111 «Державна зрада», ч. 1 ст. 114 «Шпигунство»), розголошення різних видів таємниць (ст.ст. 132, 145, 168, 232), зокрема у разі порушення таємниці голосування (ст. 159), а також збирання з метою використання предмета комерційної та банківської таємниці (ст. 213), подання завідомо неправдивих або перекручення відомостей про об'єкт оподаткування або об'єкт обкладання відповідними страховими внесками (ст.ст. 212 та 212-1), або відомостей про об'єкт біржових торгів за

маніпулювання на фондовому ринку (ст. 222-1), або перекручених відомостей про екологічний стан (ст. 238);

2) *предметом злочину, зокрема альтернативним, є знання як специфічний вид інформації.* Зокрема, у разі незаконного використання відповідних об'єктів авторського права (ст.ст. 176, 177, 229);

3) *предметом або засобом учинення злочину, зокрема альтернативним, є ІКТ.* Наприклад, посягання на засоби зв'язку під час порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163), підробка електронних грошей, або їх неправомірний випуск або використання та використання підроблених платіжних карток (ст. 200), умисне пошкодження повітряної лінії зв'язку або обладнання, яке входить до складу ліній зв'язку (ст. 360);

4) *додатковим або факультативним об'єктом злочину є суспільні відносини, які утворюють безпеку інформаційного простору.* Наприклад, вербування через Інтернет людини з метою її продажу або іншої незаконної угоди щодо неї (ст. 149), придбання чи збут через Інтернет майна, завідомо отриманого злочинним шляхом (ст. 198), учинення з використанням Інтернет або електронних платіжних систем діянь, що містять ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209), або діянь, що містять ознаки використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (ст. 306), переміщення з метою збуту, збут або розповсюдження через Інтернет або інші телекомунікаційні системи творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300), зображень або інших предметів порнографічного характеру (ст. 301), вчинення з використанням Інтернет або телекомунікаційних систем звідництва для розпусти (ст. 302), втягнення особи у заняття проституцією або сутенерство, вчинені через Інтернет або інші телекомунікаційні системи (ст. 303), втягнення з використанням Інтернет та інших телекомунікаційних систем неповнолітніх у злочинну діяльність, пияцтво, заняття жебрацтвом, азартними іграми (ст. 304), збут з використанням мережі Інтернет або інших телекомунікаційних систем завідомо фальсифікованих лікарських засобів (ст. 321-1);

5) *додатковим або факультативним об'єктом злочину є суспільні відносини, які утворюють безпеку інформаційної інфраструктури.* Наприклад, посягання на системи управління, зокрема дистанційного, об'єктами інформаційної інфраструктури, передбачені ст. 113 «Диверсія», ст. 239 «Забруднення або псування земель», ст. 240 «Порушення правил охорони або використання надр», 241 «Забруднення атмосферного повітря», 242 «Порушення правил охорони вод», 243 «Забруднення

моря», 244 «Порушення законодавства про континентальний шельф України», 251 «Порушення ветеринарних правил», 376 «Втручання в діяльність судових органів», 376-1 «Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду», вчинені з використанням дистанційних комунікацій;

б) *додатковим або факультативним об'єктом злочину є суспільні відносини, які утворюють безпеку свідомості людини.* Наприклад, учинення з використанням Інтернет та інших телекомунікаційних систем з метою доведення до самогубства або замаху на нього, шантажу або систематичного приниження її людської гідності (ст. 120), умисне тілесне ушкодження, яке призвело до психічної хвороби, розладу зору або слуху, поєднане зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, вчинене з використанням Інтернет або інших телекомунікаційних систем (ст. 121), погроза вбивством, учинена з використанням Інтернет або інших телекомунікаційних систем (ст. 129), а також погрози щодо потерпілого або його близьких родичів у зв'язку з виконанням потерпілим своїх службових (ст.ст. 345, 346, 398, 377, 405) або громадських обов'язків (ст. 350), вимагання та шахрайство, вчинені через Інтернет або інші телекомунікаційні системи (ст.ст. 189, 190), хуліганські дії, вчинені через Інтернет або інші телекомунікаційні системи, спонукання неповнолітніх до застосування допінгу та схиляння їх до вживання одурманюючих засобів (ст.ст. 323, 324), примушування через Інтернет до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 355);

7) *додатковим або факультативним об'єктом злочину є суспільні відносини, які утворюють безпеку свідомості населення.* Наприклад, публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ч. 2 ст. 109), вчинені через ЗМІ заклики чи розповсюдження через Інтернет або ЗМІ матеріалів із закликами до умисних дій, спрямованих на зміну меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (ст. 110), організація через Інтернет або ЗМІ групи, діяльність якої здійснюється під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів і поєднана із заподіянням шкоди здоров'ю людей або статевою розпустою (ст. 181), організація через Інтернет або ЗМІ масових заворушень (ст. 294), заклики через Інтернет або ЗМІ до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295), заклики через Інтернет або ЗМІ до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також розповсюдження через Інтернет або ЗМІ матеріалів, що містять такі заклики (ст. 436), вербування через Інтернет або ЗМІ найманців (ст. 447).

Під *кібернетичним тероризмом* як явищем доцільно розуміти дії терористичної спрямованості, які здійснюються у спосіб використання

дистанційних комунікацій у кіберпросторі. В умовах розвитку ІС наявна соціальна зумовленість застосування кримінальної відповідальності за вияви кібертероризму.

Вчинення злочину у спосіб використання дистанційних комунікацій впливає на ступінь суспільної небезпечності діяння. Підвищена суспільна небезпечність учинення злочину у спосіб використання дистанційних комунікацій обумовлюється: можливістю масового, «пучкового» спрямування посягання на низку об'єктів одночасно (зокрема, у разі використання ЗМІ, Інтернет); технічною допустимістю масового спрямування посягань, що можуть одночасно здійснюватися різними, зокрема віддаленими один від одного, суб'єктами; вчинення діянь у подібний спосіб усуває необхідність фізичного перебування на місці спрямування діяння (наприклад, місці знаходження предмета злочину), внаслідок чого не лише ускладнюється в подальшому розшук злочинця, а й спрощується механізм учинення, зокрема можливість скористатися результатами злочинної діяльності (наприклад, отримання доступу до персональних даних із віддаленого сервера); істотним підвищенням швидкості вчинення діяння; можливістю передавання функцій виконавця у разі незакінченого замаху іншій особі, внаслідок чого злочин може закінчуватися іншими співвиконавцями, або вчинятися циклічно.

Відтак учинення злочину у такий спосіб повинно враховуватися під час призначення покарання як обставина, що обтяжує останнє.

У межах *підрозділу 3.3 «Новітні суспільно небезпечні діяння у інформаційному суспільстві»* наведено характеристику нових видів суспільно небезпечних діянь, які виникли під впливом розвитку комунікативних процесів у ІС.

Новітні суспільно небезпечні діяння, що виникли в умовах розвитку ІС, за ознаками спільних характеристик і спрямування можна об'єднати у такі групи: «кібернетичні злочини» («кіберзлочинність»), «кібернетична інтервенція», «інформаційна експансія», «впливи на свідомість населення».

Кібернетичними злочинами є діяння, що належать до групи, визначеної у Конвенції про кіберзлочинність 2001 р. Такі злочини спрямовані на завдання шкоди дистанційним комунікаціям та їх складовим у кіберпросторі. Переважно такі діяння визначені вітчизняним законодавством у Розділі XVI Особливої частини КК України, і криміналізації не потребують. Однак, через встановлення найсуворішого покарання за окремі склади злочинів, визначені у цьому розділі у межах п'яти років позбавлення волі і, відповідно, через віднесення їх до злочинів невеликої або середньої тяжкості, судами не враховується реальна небезпечність таких діянь, внаслідок чого вони переважно не застосовують реальне покарання, а звільняють винних у їх вчиненні осіб із випробуванням у порядку ст. 75 КК України, навіть у разі вчинення таких діянь повторно. Очевидно, що зазначене, а також необхідність урахування того, що подібні діяння можуть навіть одноразовим учиненням

завдати шкоди значній кількості постраждалих і заподіяти велику за обсягом шкоду, свідчить про те, що міра покарання необґрунтовано м'яка.

Кібернетична інтервенція – це сукупність агресивних дій у кіберпросторі, спрямованих на втручання у спосіб використання дистанційних комунікацій у внутрішні та зовнішні справи держав з метою заподіяння шкоди їх суверенітету або належному функціонуванню її керівних органів або основних сфер життєдіяльності, а також аналогічні дії щодо посягань на упорядковану діяльність міждержавних об'єднань та їх керівних органів. Такі діяння спрямовуються на завдання шкоди інформаційній інфраструктурі держав, життєво важливим сферам існування суспільства.

Інформаційна експансія – група суспільно небезпечних дій, спрямованих на умисне захоплення з метою подальшого використання на свою користь інформаційного простору певної держави або групи держав і значної його частини.

Переважно такі дії вчиняються з метою подальшого використання інформаційного простору для здійснення психологічних впливів на свідомість населення у спосіб використання дистанційних масових комунікацій під час інформаційних війн.

Останні можуть вестися шляхом здійснення певного виду інформаційних впливів, які поділяються на: психогенний, психотропний, психоаналітичний, кожний з яких наділений власними особливостями впливу на свідомість, але характеризуються суспільною небезпечністю уражень населення і завданням шкоди стабільності в державі.

Маніпуляції свідомістю населення – група умисних суспільно небезпечних діянь, спрямованих на спонукання індивідів, певної групи, а також населення до ухвалення рішень і вчинення дій поза власним свідомим контролем: участі у екстремістських діях, релігійних сектах деструктивного спрямування (культях, рухах, церквах тощо) та шахрайських фінансових утвореннях (фінансових пірамідах).

Суспільна небезпечність окреслених груп суспільно небезпечних діянь вимагає від кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні рішень стосовно забезпечення кримінально-правової охорони від таких посягань сучасних суспільних відносин.

Розділ 4 «Шляхи удосконалення кримінально-правової політики забезпечення інформаційного суспільства в Україні» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 4.1 «Відображення доктрини кримінально-правової політики забезпечення інформаційного суспільства в Україні у Концепції кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні» визначено взаємозв'язок доктрини кримінально-правової політики забезпечення ІС і концепції відповідного кримінально-правового забезпечення.

Доктрина кримінально-правової політики забезпечення ІС на первинній стадії реалізації як дієвий механізм має відобразитися у нормативно-правовому акті – концепції відповідного кримінально-правового забезпечення охорони суспільних відносин, притаманних ІС.

Сьогодні, в умовах розвитку ІС в Україні, у зв'язку з визнанням на державному рівні інформаційних загроз національній безпеці держави, водночас відсутності кримінально-правової охорони суспільних відносин від таких загроз, для забезпечення кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері безпеки інформаційного простору, інформаційної інфраструктури, свідомості населення та безпеки спілкування в цілому, Україні потрібна ефективна і дієва Концепція кримінально-правового забезпечення розвитку ІС, яка повинна стати основою удосконалення всіх рівнів кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні.

З огляду на необхідність концептуального закріплення послідовності у здійсненні комплексного кримінально-правового забезпечення охорони суспільних відносин, притаманних ІС, можна вирізнити три основні внутрішньодержавні завдання, що мають реалізовуватися поетапно:

1) на науковому рівні: здійснення аналітичних заходів для визначення необхідних напрямів, засобів і механізмів убезпечення основних ресурсів і цінностей ІС від суспільно небезпечних посягань засобами політики у сфері боротьби зі злочинністю, кримінально-правової політики та кримінального права (етап розробки);

2) на законодавчому рівні: ухвалення стратегічних рішень щодо оцінки, обрання та запровадження актів міжнародної кримінально-правової політики забезпечення ІС і результатів вітчизняного кримінально-правового прогнозування у вітчизняному законі про кримінальну відповідальність (етап ухвалення рішень);

3) на правовиконавчому рівні: реалізація стратегічних рішень національної кримінально-правової політики забезпечення ІС у нормах закону про кримінальну відповідальність та його поточне удосконалення з уваги на результати кримінально-правового прогнозування (етап реалізації).

У підрозділі 4.2 «Основні засади удосконалення Кримінального кодексу України у контексті забезпечення інформаційного суспільства» визначено основні пропозиції щодо подальших напрямів удосконалення КК України.

В умовах ескалації новітньої злочинності і потреби сучасного нового погляду на протидію їй на рівнях політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правової політики забезпечення ІС, КК України повинен відображати сучасне ставлення держави до необхідності забезпечення кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері безпеки інформаційного простору, інформаційної інфраструктури, свідомості населення, дистанційних комунікацій та спілкування.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено міжгалузеве теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у розробці та науковому обґрунтуванні нового напрямку вітчизняної кримінально-правової політики – кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні. Досягнута мета та реалізовані завдання дослідження дозволяють зробити такі висновки і рекомендації.

1. Кримінально-правова політика забезпечення ІС в Україні є напрямом кримінально-правової політики держави, який в умовах формування й розвитку ІС спрямований на забезпечення кримінально-правової охорони суспільних відносин, що здійснюються з використанням дистанційних комунікацій в усіх сферах життєдіяльності людини, суспільства, держави та міжнародної спільноти.

Провідною ідеєю кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні повинні стати формування й запровадження цілеспрямованих стратегій і тактики забезпечення безпеки суспільних відносин, що здійснюються з використанням дистанційних комунікацій, від суспільно небезпечних посягань засобами кримінального права.

2. Кримінально-правова політика забезпечення ІС в Україні, на відміну від інших напрямів кримінально-правової політики держави, характеризується такими основними ознаками:

- становить специфічний напрям, який впливає на інші напрями кримінально-правової політики, якими забезпечується охорона суспільних відносин, що здійснюються з використанням дистанційних комунікацій;

- тактичні й стратегічні заходи цієї політики мають забезпечувати належну розробку, своєчасне запровадження та ефективну реалізацію норм кримінального права, спрямованих на охорону суспільних відносин, що здійснюються з використанням дистанційних комунікацій, від суспільно небезпечних посягань;

- указана політика в умовах розвитку глобального ІС та євроінтеграції України повинна бути гармонізована з відповідною міжнародною правовою та кримінально-правовою політиками у сфері регулювання суспільних відносин в ІС;

- заходи цієї політики повинні перебувати у тісному зв'язку з реалізацією інших напрямів правової політики держави, зокрема соціальної, інформаційної, інноваційної тощо.

3. У кримінально-правовій політиці забезпечення ІС в Україні мають відображатися особливості сприйняття сутності ІС із позицій кримінального права, що повинно виявлятися в:

- усвідомленні наукою кримінального права уразливості характерних для ІС суспільних відносин від небезпечних посягань, що вчиняються з використанням дистанційних комунікацій;

– виявленні соціальної зумовленості криміналізації суспільно небезпечних діянь, які виникають унаслідок розвитку комунікативних процесів, а також потребі декриміналізації злочинів, що втратили суспільну небезпечність під впливом розвитку суспільних відносин в ІС;

– оцінці основних цінностей (інформаційного простору, інформаційної інфраструктури, свідомості людини і населення країни, дистанційних комунікацій та спілкування) та ресурсів (інформації, знань та ІКТ) ІС як об'єктів кримінально-правової охорони та бачення їх місця у структурі складу злочину.

4. Сучасна кримінально-правова політика забезпечення ІС в Україні має низку системних проблем, зокрема:

– не повною мірою орієнтована на забезпечення охорони суспільних відносин, характерних для ІС, від суспільно небезпечних посягань, які є виявами загроз національній безпеці в інформаційній сфері;

– не завжди враховує вимоги міжнародних правових актів у сфері розвитку ІС та забезпечення безпеки у ньому, ратифікованих Україною;

– недостатньо ефективна, оскільки її стратегічні рішення поширюються на забезпечення безпеки лише окремих виявів суспільно небезпечних посягань на суспільні відносини, притаманні ІС;

– з кола інформаційних загроз, які актуалізувалися під впливом розвитку комунікативних процесів, увага вказаного напрямку кримінально-правової політики досі була сконцентрована в основному на забезпеченні кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (Розділ XVI Особливої частини КК України), а суспільні відносини, на які в нових умовах відбуваються посягання з використанням дистанційних комунікацій, залишилися поза її зором.

5. Розроблено теоретичну модель кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні, основу якої становить система взаємопов'язаних елементів, зокрема: об'єкт, предмет, мета, вектори цієї політики.

Об'єктом кримінально-правової політики забезпечення ІС є кримінально-правова охорона від суспільно небезпечних посягань суспільних відносин, що здійснюються з використанням дистанційних комунікацій.

Предметом кримінально-правової політики забезпечення ІС є стратегічні й тактичні заходи, спрямовані на забезпечення безпеки інформаційного простору, інформаційної інфраструктури, свідомості, дистанційних комунікацій та спілкування, а також ресурсів ІС (інформації, знань та ІТК) від суспільно небезпечних посягань засобами кримінального права.

Метою кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні є досягнення стану захищеності інформаційного простору, інформаційної інфраструктури, свідомості людини і населення країни, дистанційних

комунікацій і спілкування шляхом запровадження необхідних заходів їх кримінально-правової охорони.

Вектори кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні мають бути спрямовані на системне відображення у законі про кримінальну відповідальність потреб охорони національного інформаційного простору як складової глобального інформаційного простору у межах національного сегменту, інформаційної інфраструктури держави, дистанційних комунікацій, а також суспільної свідомості та свідомості особи від суспільно небезпечних діянь, учинюваних у спосіб використання дистанційних комунікацій.

6. З метою встановлення доцільності й необхідності криміналізації суспільно небезпечних посягань на суспільні відносини, притаманні ІС, декриміналізації злочинів, які втратили суспільну небезпечність в його умовах, а також визначення пріоритетних і перспективних досліджень у цій галузі науковий рівень кримінально-правової політики забезпечення ІС повинен охоплювати кримінально-правове прогнозування.

Під кримінально-правовим прогнозуванням у межах кримінально-правової політики забезпечення ІС розуміється комплекс заходів, спрямованих на виявлення наявних і потенційно можливих інформаційних загроз і суспільно небезпечних посягань в умовах розвитку комунікативних процесів та удосконалення відповідних напрямів кримінально-правової політики, зокрема забезпечення належної кримінально-правової охорони суспільних відносин від суспільно небезпечних посягань в умовах динаміки суспільства, розвитку держави, змін законодавства та інших об'єктивних факторів.

7. В умовах розвитку комунікативних процесів і виникнення можливостей вчинення суспільно небезпечних посягань із використанням дистанційних комунікацій відбулася трансформація раніше відомих злочинів і виникнення новітніх груп суспільно небезпечних діянь: «трансформованих злочинів», «кібернетичного тероризму», «кіберзлочинності»/«кібернетичних злочинів», «кібернетичної інтервенції», «інформаційної експансії», «маніпулювання свідомістю населення».

8. На науковому рівні кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні здійснюється розробка та удосконалення її доктрини, яка поряд із основними ідеями, вченнями і дефініціями, принципами формування й подальшого удосконалення є основою концепції реалізації відповідної політики. На цьому рівні мають вживатися необхідні заходи кримінально-правового прогнозування, які повинні застосовуватися для оцінки доцільності криміналізації соціальної обумовленості суспільної небезпечності конкретних новітніх суспільно небезпечних діянь і надання пропозицій щодо удосконалення в цій частині доктрини кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні.

9. Стратегічні й тактичні рішення кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні повинні бути нормативно відображені у виді

концептуального акта. Останній має демонструвати суспільству відповідні рішення й забезпечувати їх нормативне закріплення, насамперед на рівні КК України. Таким актом за результатами дослідження має бути концепція реалізації кримінально-правової політики забезпечення ІС.

Така концепція повинна бути нормативно-правовим актом стратегічного рівня, що не лише забезпечує кримінально-правову охорону суспільних відносин, притаманних ІС, від суспільно небезпечних посягань та запобігання останнім, а також створює умови для запровадження в державі нового напрямку кримінально-правової політики, покликаною удосконалити політику у сфері боротьби зі злочинністю в умовах формування й розвитку ІС в Україні.

10. Концепція кримінально-правової політики забезпечення ІС в Україні, яка охоплює й кримінально-правові засоби, спрямовані на забезпечення кримінально-правової охорони, і стратегічні й тактичні заходи, спрямовані на забезпечення ефективного застосування таких заходів, повинна визначатися як Концепція кримінально-правового забезпечення розвитку ІС.

Головною метою Концепції необхідно визнати досягнення шляхом належного забезпечення кримінально-правової охорони стану безпеки суспільних відносин, що здійснюються з використанням дистанційних комунікацій, від суспільно небезпечних посягань, а також запобігання суспільно небезпечним діянням, що виникають або трансформуються під впливом комунікативних процесів у ІС.

Наукові здобутки дисертанта відображені у проекті Концепції кримінально-правового забезпечення розвитку ІС в Україні, до змісту якої входять такі розділи: «Загальні положення», «Мета Концепції», «Принципи концепції», «Завдання Концепції», «Кримінально-правова політика забезпечення інформаційного суспільства в Україні», «Шляхи удосконалення кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства України», «Кримінально-правове прогнозування у реалізації Концепції», «Пріоритетні напрямки наукового прогнозування у сфері кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні», «Суб'єкти кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні».

11. Згідно з результатами здійсненого дослідження видається необхідним оптимізувати чинне законодавство, що регламентує відповідальність за злочини в інформаційній сфері. Відповідно до положень Концепції кримінально-правового забезпечення розвитку ІС в Україні та з урахуванням результатів кримінально-правового прогнозування вважається за доцільне застосувати послідовні та своєчасні дії щодо криміналізації суспільно небезпечних діянь, що утворюють групи «кібернетичний тероризм»; «кібернетична інтервенція»; «інформаційна експансія»; «маніпулювання свідомістю населення», з метою належного забезпечення кримінально-правової

охорони розвитку ІС в Україні, забезпечення належної кримінально-правової охорони всіх суспільних відносин, що здійснюються з використанням дистанційних комунікацій.

В умовах розвитку комунікативних процесів і здійснення суспільно небезпечних посягань на суспільні відносини у ІС назріла необхідність включати забезпечення кримінально-правової охорони інформаційного простору, інформаційної інфраструктури, свідомості населення та особи від суспільно небезпечних посягань, а також запобігання таким діям до завдань КК України.

12. До перспективних напрямів подальших наукових досліджень у сфері кримінально-правової охорони суспільних відносин в ІС в Україні слід віднести:

1) систематизацію й аналіз поширення суспільно небезпечних діянь, що можуть вчинятися з використанням дистанційних комунікацій, визначення їх суспільної небезпечності з метою криміналізації, надання наукових рекомендацій та тлумачень особливостей кваліфікації діянь, що вчиняються у такий спосіб;

2) установлення ступеня суспільної небезпечності як критерію криміналізації та пеналізації суспільно небезпечних діянь, спрямованих на інформаційні відносини в умовах розвитку ІС, які утворюють групи «кібернетичний тероризм», «кібернетична інтервенція», «інформаційна експансія», «маніпулювання свідомістю населення», зокрема: втручання в інформаційний простір України, захоплення інформаційного простору України, посягання на інформаційну інфраструктуру України; використання засобів масової інформації для втягнення населення в релігійні секти; використання ЗМІ для втягнення населення у фінансові піраміди; умисне поширення хибної соціально значущої інформації; вчинення кібертерористичного акту; втручання в систему електронного урядування; маніпулювання свідомістю людини та населення, негативні впливи на неї в умовах розвитку ІС в Україні; посягання на дані особистого характеру (персональні дані); умисні заклики до оплатного вилучення органів і тканин людини з комерційною метою з використанням ЗМІ та Інтернет; поширення заборонених медичних препаратів у спосіб використання дистанційних комунікацій; сексуальні домагання дітей у такий же спосіб; умисне поширення принизливої для держави та її народу медіапродукції; здійснення умисних впливів на свідомість виборців з метою отримання переваги на виборах через ЗМІ та Інтернет та ін.;

3) визначення особливостей встановлення місця вчинення злочину за вчинення його у спосіб використання дистанційних комунікацій, зокрема стосовно транснаціональних злочинів.

Отримані результати у подальшому можуть використовуватись для розвитку та удосконалення політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правової політики України в умовах ІС.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

I. Монографії

1. Савінова Н. А. Кримінально-правове забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні: теоретичні та практичні аспекти: монографія / Н. А. Савінова. – К.: ТОВ «ДСК», 2012. – 342 с.

2. Савінова Н. А. Кримінально-правова політика та убезпечення інформаційного суспільства в Україні: монографія / Н. А. Савінова. – К.: Ред. журн. «Право України»; Х.: Право, 2013. – 292 с.

II. Глави і розділи у колективних монографіях

1. Савінова Н. А. Праворозуміння феномену «інформаційне суспільство» // Правове забезпечення соціальної політики України в умовах розвитку інформаційного суспільства: монографія / Н. А. Савінова, А. О. Ярошенко, Л. А. Литва. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – 270 с. – С. 5–32.

2. Савінова Н. А. Потреба правового забезпечення безпеки комунікацій і свідомості у інформаційному суспільстві // Правове забезпечення соціальної політики України в умовах розвитку інформаційного суспільства: монографія / Н. А. Савінова, А. О. Ярошенко, Л. А. Литва. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – 270 с. – С. 77–114.

3. Савінова Н. А. Поняття і основи правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні // Правове забезпечення соціальної політики України в умовах розвитку інформаційного суспільства: монографія / Н. А. Савінова, А. О. Ярошенко, Л. А. Литва. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – 270 с. – С. 115–148.

4. Савінова Н. А. Правове забезпечення у протидії загрозам інформаційній безпеці // Правове забезпечення соціальної політики України в умовах розвитку інформаційного суспільства: монографія / Н. А. Савінова, А. О. Ярошенко, Л. А. Литва. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – 270 с. – С. 149–212.

5. Савінова Н. А. Стратегічні підходи міжнародного правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства та їх відображення у вітчизняних стратегіях // Правове забезпечення соціальної політики України в умовах розвитку інформаційного суспільства: монографія / Н. А. Савінова, А. О. Ярошенко, Л. А. Литва. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – 270 с. – С. 213–244.

III. Навчально-методичний посібник

1. Розенфельд Н. А. Коротка методика юридичного аналізу ефективності застосування законодавства / Н. А. Розенфельд. – К.: Юстініан, 2009. – 48 с.

IV. Наукові статті, у яких опубліковано основні результати дисертації

IV.1. Наукові статті у фахових виданнях України

1. Розенфельд Н. А. Комп'ютерна інформація як предмет злочинів, передбачених Розділом XVI КК України / О. Мазуренко, Н. Розенфельд // *Право України*. – 2004. – № 6. – С. 80–83.
2. Розенфельд Н. А. Використання модельних норм Конвенції Ради Європи Про кіберзлочинність (2001 рік) та Додаткового протоколу до неї (2003 рік) у нормотворчому процесі в Україні: практичні проблеми реалізації / Р. А. Калюжний, Н. А. Розенфельд // *Право України*. – 2007. – № 9. – С. 90–93.
3. Розенфельд Н. А. Використання модельних норм Конвенції Ради Європи Про кіберзлочинність (2001 рік) та Додаткового протоколу до неї (2003 рік) у нормотворчому процесі в Україні: теоретичні проблеми реалізації / П. П. Андрушко, Н. А. Розенфельд // *Право України*. – 2007. – № 12. – С. 64–68.
4. Розенфельд Н. А. Віртуальний предмет злочинів, пов'язаних з порушенням авторського права і суміжних прав / Н. А. Розенфельд // *Право України*. – 2008. – № 5. – С. 105–108.
5. Розенфельд Н. А. Напрями розвитку інформаційного суспільства і його основних ресурсів в Україні / Н. А. Розенфельд // *Право України*. – 2009. – № 1. – С. 117–120.
6. Розенфельд Н. А. До питання кримінально-правової політики у сфері охорони медіа-простору України / Н. А. Розенфельд // *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей*. – 2009. – Випуск XXI. – 288 с. – С. 211–217.
7. Розенфельд Н. А. Недоліки статті 209 КК України як вади застосування кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом / Р. М. Міловідов, Н. А. Розенфельд // *Право України*. – 2009. – № 10. – С. 206–210.
8. Савінова Н. А. До питання криміналізації суспільно небезпечних діянь у медіапросторі України / Н. А. Савінова // *Право України*. – 2010. – № 3. – С. 179–183.
9. Савінова Н. А. Про сутність кримінально-правового забезпечення розвитку національного сегмента глобального інформаційного суспільства в Україні / Н. А. Савінова // *Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць*. – Вип. 55. – Одеса: Юридична література, 2010. – 712 с. – С. 498–502.
10. Савінова Н. А. Природа кримінально-правового забезпечення і його місце в системі правового забезпечення / Н. А. Савінова // *Науковий вісник НАВС*. – 2011. – № 1 (74). – С. 167–171.
11. Савінова Н. А. Потреба кримінально-правового забезпечення безпеки спілкування у інформаційному суспільстві / Н. А. Савінова // *Науковий вісник НАВС*. – 2011. – № 2 (75). – С. 144–149.

12. Савінова Н. А. Основні завдання кримінально-правової політики забезпечення розвитку інформаційного суспільства України / Н. А. Савінова // Юридична Україна. – 2011. – № 4. – С. 98–101.

13. Савінова Н. А. Соціальна обумовленість криміналізації деяких суспільно небезпечних діянь у медіапросторі / Н. А. Савінова // Юридична Україна. – 2011. – № 11. – С. 87–90.

14. Савінова Н. А. Кіберзлочинність: витоки та тенденції детермінації в умовах розвитку Глобального інформаційного суспільства / Н. А. Савінова // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей. – 2012. – Випуск XXVIII. – 274 с. – С. 248–254.

15. Савінова Н. А. Інформаційні війни у інформаційному суспільстві: до питання обумовленості криміналізації / Н. А. Савінова // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2012. – № 1 (8). – С. 70–73.

16. Савінова Н. А. Удосконалення кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні / Н. А. Савінова // Правова інформатика. – 2012. – № 2 (34). – С. 60–65.

17. Савінова Н. А. Про потребу стратегічних заходів кримінально-правової політики у інформаційному просторі / Н. А. Савінова // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право: зб. наук. праць. – Випуск 17. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – 181 с. – С. 149–155.

18. Савінова Н. А. Умисні впливи на свідомість: до питання соціальної обумовленості криміналізації / Н. А. Савінова // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Борисов та ін. – Х.: Право, 2012. – Вип. 23. – 334 с. – С. 111–120.

19. Савінова Н. А. Кібернетична інтервенція, як суспільно небезпечне діяння, що потребує криміналізації / Н. А. Савінова // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2012. – Спецвипуск 3. – 446 с. – С. 395–403.

20. Савінова Н. А. Доктрина та концептуальні кроки кримінально-правової політики забезпечення інформаційного суспільства в Україні / Н. А. Савінова // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. Спеціальний випуск № 1. – 2013. – С. 207–219.

IV. II. Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

21. Розенфельд Н. А. Некоторые аспекты необходимости введения понятия «виртуальный предмет преступления» в теорию уголовного права / Н. А. Розенфельд // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Экономика. Управление. Право. Випуск 2. – 2007. – Том 7. – С. 62–64.

22. Розенфельд Н. А. Право на общение как неотъемлемое природное право человека / Н. А. Розенфельд // Конституционные чтения: Межвузовский сборник научных трудов. – Саратов: Поволжская академия государственной службы им. П. А. Столыпина, 2009. – Вып. 10. – Ч. 2. – С. 167–170.

23. Савинова Н. А. О некоторых спорных аспектах модели уголовно-правовой политики в условиях развития информационного общества / Н. А. Савинова // Информационная безопасность регионов. – 2013. – № 1 (12). – С. 111–115.

V. Опубліковані праці апробаційного характеру

1. Розенфельд Н. А. Деякі аспекти імплементації у законодавство України міжнародного права стосовно розвитку і захисту інформаційного суспільства: питання гармонізації та уніфікації / Н. А. Розенфельд // Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції «Шості осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 26–27 жовтня 2007 року): У 3-х частинах. – Частина перша: Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права. Конституційне право. Екологічне право. Земельне право. Аграрне право. Міжнародне право. Порівняльне правознавство Хмельницького університету управління та права, 2007. – 289 с. – С. 272–273.

2. Розенфельд Н. А. Роль кримінально-правового захисту електронних інформаційних ресурсів та ІТ-технологій у контексті розвитку глобального інформаційного суспільства / Н. А. Розенфельд // Захист прав людини на сучасному етапі: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 7 грудня 2007 р.); за заг. ред. Д. М. Киценка. – Ч. II. – К.: Вид-во НАУ, 2007. – 127 с. – С. 116–119.

3. Розенфельд Н. А. Роль структур громадянського суспільства у контексті розвитку інформаційного суспільства / Н. А. Розенфельд // Децентралізація державного управління та розвиток місцевого самоврядування в контексті європейської практики: матеріали наук.-практ. конф. (2–3 жовтня 2008 р.); відп. ред. В. Я. Милиновський. – Луцьк: СПД Галяк Ж. В., 2008. – 154 с. – С. 81–83.

4. Розенфельд Н. А. Право на спілкування як невід'ємне природне право людини / Н. А. Розенфельд // Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні: матеріали наук.-практ. конф., присвяченої 60-річчю проголошення Загальної декларації прав людини (м. Івано-Франківськ, 28 листопада 2008 р.); під ред. В. І. Кафарського. – Івано-Франківськ, 2008. – 320 с. – С. 91–102.

5. Розенфельд Н. А. Заходи підвищення ефективності кримінально-правового забезпечення протидії фінансуванню тероризму та легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом / Н. А. Розенфельд // Актуальні питання вдосконалення національного законодавства України у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму: матеріали конференції (м. Київ, 18 грудня 2008 р.). – 112 с. – С. 52–70.

6. Розенфельд Н. А. Гражданское общество и коррупция: противостояние в негосударственном секторе / Н. А. Розенфельд // Политико-правовые

основы предпринимательства в России: материалы междунар. науч.-практ. конференции, посвящ. 90-летию Саратов. ун-та. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 2008. – 288 с. – С. 43–46.

7. Розенфельд Н. А. Причини трансформації реальної злочинності у кібернетичний простір у філософській і політичній думці ХХ сторіччя / Н. А. Розенфельд // Законодавча регламентація захисту конституційних прав та свобод людини та громадянина: збірник матеріалів науково-практичного семінару; за редакцією канд. юрид. наук, доцента Л. А. Остапенко. – Чернігів: ЧДПСТП, 2008. – 104 с. – С. 77–80.

8. Розенфельд Н. А. Актуалізація потреби криміналізації суспільно небезпечних діянь у медійній сфері в умовах розвитку інформаційного суспільства / Н. А. Розенфельд // Актуальні питання кримінального права та кримінології: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Донецьк, 24 квітня 2009 р.); Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. – Донецьк: Норд-комп'ютер, 2009. – 250 с. – С. 82–85.

9. Розенфельд Н. А. Соціальна обумовленість криміналізації деяких суспільно небезпечних діянь під впливом розвитку інформаційного суспільства / Н. А. Розенфельд // Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України в сучасних умовах: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4 грудня 2009 р.); Державний науково-дослідний інститут МВС України, Управління моніторингу дотримання прав людини і діяльності ОВС Апарату Міністра МВС України, Київський регіональний центр Академії правових наук, Міжнародний жіночий правоохоронний центр «Ла Страда-Україна». – К.: ДНДІ МВС України, 2009. – Х., 2009. – 500 с. – С. 138–142.

10. Савінова Н. А. Соціально небезпечний вплив на свідомість у медіапросторі як психологічно-правова проблема / Н. А. Савінова // Філософські, методологічні й психологічні проблеми права: тези доп. III Всеукр. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 23 квітня 2010 р.); ред. кол.: В. В. Коваленко, М. В. Костицький, О. М. Джужа та ін. – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 360 с. – С. 182–184.

11. Савінова Н. А. Передумови стратегічних заходів кримінально-правової політики боротьби з кібернетичною злочинністю / Н. А. Савінова // Стан та удосконалення безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем: матеріали 2-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (с. Коблево Миколаївської області, 15–17 вересня 2010 р.). – Миколаїв–Коблево, 2010. – 103 с. – С. 30–35.

12. Савінова Н. А. До питання кримінально-правового забезпечення медіа-простору / Н. А. Савінова // Кримінально-правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 4–5 листопада 2010 р.). – Херсон: Причорноморська фундація права, 2010. – 124 с. – С. 26–29.

13. Савінова Н. А. До питання кримінально-правового забезпечення інформаційної безпеки / Н. А. Савінова // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2010. – Спецвипуск 6. – С. 135–143.

14. Савінова Н. А. Співвідношення забезпечення боротьби зі злочинністю і політики у сфері боротьби зі злочинністю / П. Л. Фріс, Н. А. Савінова // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 20–21 травня 2011 р.) / редкол.: О. О. Дудоров та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – 600 с. – С. 519–525.

15. Савінова Н. А. Деякі питання впливу розвитку інформаційного суспільства на кримінально-правову політику / П. Л. Фріс, Н. А. Савінова // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2011. – Спецвипуск 6. – С. 3–9.

16. Савінова Н. А. Кібернетичний тероризм і сепаратистські заклики: кримінально-правовий огляд проблеми / Н. А. Савінова // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2012. – Спецвипуск 4. – С. 230–238.

17. Савінова Н. А. До питання про доктрину кримінально-правової політики забезпечення інформаційного суспільства в Україні / Н. А. Савінова // Політика у сфері боротьби зі злочинністю: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 1–2 березня 2013 року). – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2013. – 307 с. – С. 152–155.

18. Савінова Н. А. Правові проблеми протидії викликам новітньої злочинності в інформаційному суспільстві / Н. А. Савінова // Філософські та суспільно-правові проблеми становлення і розвитку інформаційного суспільства: матеріали круглого столу (м. Київ, 20 березня 2013 р.) / упорядн.: Б. І. Андрусишин, І. А. Майстренко, В. Г. Пилипчук, В. М. Фурашев. – Ужгород: ТОВ «ІВА», 2013. – 194 с. – С. 120–127.

VI. Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Розенфельд Н. А. Окремі причини проблем кримінально-правової охорони авторського права і суміжних прав / Н. А. Розенфельд // Актуальні проблеми конституційного права та державотворення: зб. наук. пр.; за заг. ред. В. М. Олуйка. – Хмельницький: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2008. – Ч. 2. – 357 с. – С. 60–66.

2. Розенфельд Н. А. Про поняття «правове забезпечення» в контексті глобалізаційних процесів / Н. А. Розенфельд // Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та

праці (серія «Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки»): шоквартальний науковий збірник. – 2008. – № 1. – Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та права, 2008. – 370 с. – С. 5–9.

3. Розенфельд Н. А. Правові засади розвитку інформаційного суспільства / Н. А. Розенфельд // Віче. – 2008. – № 17. – С. 21–23.

4. Розенфельд Н. А. Застосування виборчого законодавства України: моніторинг ефективності / Н. Р. Нижник, Н. А. Розенфельд, В. М. Алексєєв // Віче. – 2008. – № 21. – С. 44–46.

5. Розенфельд Н. А. Вектори розвитку інформаційного суспільства та їхнє правове забезпечення / Н. А. Розенфельд // Віче. – 2008. – № 24. – С. 13–14.

6. Розенфельд Н. Роль уголовно-правового обеспечения в системе правового обеспечения развития информационного общества на основе анализа международных нормативных актов в сфере противодействия киберпреступности / Н. А. Розенфельд // Центр исследования компьютерной преступности. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.crime-research.ru/articles/roz08/>

7. Розенфельд Н. А. Як не потрібно протидіяти корупції, або думки на полях Закону Про протидію хабарництву / П. Л. Фріс, Н. А. Розенфельд // Юридичний вісник України. – 2009. – № 28. – С. 6.

8. Савинова Н. Общение в информационном обществе: человеческая потребность, зависимость или... оружие? / Н. Савинова // Юридический портал PravoToday. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravotoday.in.ua/ru/press-centre/publications/pub-154/>

9. Савінова Н. А. До розуміння поняття «інформаційна безпека» в умовах розвитку інформаційного суспільства / Н. А. Савінова // Суспільство. Держава. Управління. Право. – 2012. – № 1. – С. 244–253.

10. Савінова Н. А. І настав день «ЕХ» в Україні / Н. А. Савінова // Юридичний вісник. – 2012. – № 6 (867). – С. 6.

АНОТАЦІЯ

Савінова Н. А. Кримінально-правова політика забезпечення інформаційного суспільства в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2013.

Дисертація є першим в Україні дослідженням теоретичних і прикладних проблем кримінально-правової політики забезпечення охорони суспільних відносин у інформаційному суспільстві.

У дисертації шляхом системно-структурного дослідження сутності кримінально-правової політики забезпечення інформаційного суспільства в Україні, розроблення відповідних доктрини та концепції кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства вирішено наукову проблему кримінально-правової протидії суспільно небезпечним діянням, які трансформувалися та виникли під впливом можливостей комунікативних процесів.

Міжгалузевий аналіз основних складових кримінально-правової політики забезпечення інформаційного суспільства, її доктрина, визначення основних напрямів її розвитку на концептуальному рівні, наданий проект Концепції кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні можуть стати теоретичною основою ефективної протидії суспільно небезпечним посяганням у інформаційному суспільстві.

Ключові слова: кримінально-правова політика, кримінально-правове забезпечення, кримінально-правова охорона, інформаційне суспільство, інформаційна безпека, інформаційний простір, дистанційні комунікації, трансформована злочинність, кібернетична злочинність, кібернетичний тероризм, кібернетична інтервенція, інформаційна експансія, маніпулювання свідомістю.

АННОТАЦІЯ

Савинова Н. А. Уголовно-правовая политика обеспечения информационного общества в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел МВД Украины, Львов, 2013.

Диссертация является первым в Украине исследованием теоретических и прикладных проблем уголовно-правовой политики обеспечения охраны общественных отношений в информационном обществе.

В диссертации путем системно-структурного исследования сущности уголовно-правовой политики обеспечения информационного общества в Украине, разработки соответствующих доктрины и концепции уголовно-правового обеспечения развития информационного общества решается научная проблема уголовно-правового противодействия общественно опасным деяниям, трансформировавшимся и возникшим под воздействием современных возможностей коммуникативных процессов.

Ведущей идеей исследования является констатация того, что в условиях информационного общества и внедрения дистанционных коммуникативных

обменов во все сферы общественных отношений, происходит видоизменение ранее известных преступлений, а также возникновение новых видов общественно опасных деяний, противодействие которым должно осуществляться мерами уголовно-правовой политики обеспечения информационного общества.

Основной причиной трансформации известных ранее преступлений и появление новых видов общественно опасных деяний обусловлено развитием коммуникационных процессов.

Отдельные решения международной уголовно-правовой политики обуславливали на протяжении последних десяти лет частичную имплементацию в УК Украины требований криминализации отдельных общественно опасных деяний.

При этом, такая криминализация определялась не отечественными разработками, а международными требованиями, не учитывающими особенностей анонимности украинского общества и системности ряда нарушений как в кибернетическом, так и в информационном пространстве в целом.

По сути, уголовно-правовое противодействие новым угрозам сводилось к борьбе с посягательствами на компьютерную информацию в электронно-вычислительных машинах (компьютерах), системах, компьютерных сетях и сетях электросвязи.

До сегодняшнего времени отечественными науками уголовного права и криминологии не вычленялись и не систематизировались причины видоизменений преступности, а оценка явления дистанционной коммуникации, как кардинального отличия известных ранее преступлений и новейшей преступности не проводилась, первопричины возникновения новых общественно опасных деяний на должном уровне не оценивались.

В то же время, дистанционная коммуникация является явлением, которое не только стало причиной трансформации ранее известных преступлений, но дала толчок возникновения таких групп преступлений как кибернетические преступления, информационная экспансия, кибернетическая интервенция и манипулирование сознанием населения.

В современных условиях уголовно-правовая политика в Украине должна быть направлена на противодействие таким общественно опасным деяниям.

Являясь синтетическим образованием, уголовно-правовая политика в сфере обеспечения информационного общества в Украине, является слоем общей уголовно-правовой политики государства, который должен охватывать все направления последней с целью достижения безопасности информационного пространства во всех сферах использования дистанционных коммуникаций.

Исследуемая политика в современных условиях должна осуществляться на всех уровнях, быть последовательной в создании надлежащих уголовно-правовых основ современной политики в сфере борьбы с преступностью. Она должна базироваться на результатах уголовно-правового прогнозирования и реализовываться в соответствующей Концепции уголовно-правового обеспечения развития информационного общества, синтезируя и реализуя эффективные нормы обеспечения безопасности общественных отношений в информационном обществе от преступных посягательств.

Межотраслевой анализ основных составляющих уголовно-правовой политики обеспечения информационного общества в Украине, ее доктрина, а также определение основных направлений ее развития на концептуальном уровне и представленный проект Концепции уголовно-правового обеспечения развития информационного общества в Украине, могут стать теоретической основой эффективного противодействия общественно опасным посягательством в информационном обществе.

Ключевые слова: уголовно-правовая политика, уголовно-правовое обеспечение, уголовно-правовая охрана, информационное общество, информационная безопасность, информационное пространство, дистанционные коммуникации, трансформированная преступность, кибернетическая преступность, кибернетический терроризм, кибернетическая интервенция, информационная экспансия, манипулирование сознанием.

SUMMARY

Savinova N. A. Criminal-Law Policy of the Support of Information Society in Ukraine. – Manuscript rights reserved.

Thesis for the degree of Doctor of Laws, specialty 12.00.08 – criminal law and criminology, criminal executive law. – Lviv State University of Internal Affairs of Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2013.

The thesis is the first in Ukraine to study theoretical and applied problems of criminal law policy on the information society protection.

The thesis, using systematic structural investigation of the essence of criminal-law policy for the information society in Ukraine, development of appropriate doctrine and concept of criminal-law ensuring of the information society development, solves the problem of criminal-law combating of socially dangerous acts, which have transformed and arisen under the influence of the current capabilities of communication processes.

Interdisciplinary analysis of the main components of the criminal justice policies for the information society, its doctrine, as well as determining the main directions of its development at a conceptual level and provided suggestions for project of Concept of criminal-law ensuring the development of the information

society of Ukraine may become the theoretical foundation of an effective countering anti-socially dangerous encroachment in the Information Society.

Key words: criminal-law policy, criminal-law ensuring, criminal-law protection, information society, information security, information space, remote communications, transformed crime, cybercrime, cyber terrorism, cyber intervention, information expansion, manipulation of consciousness.